

КНИГИ ЗА ФРОНТА № 1.

Професоръ д-ръ Ив. А. Георговъ

РОЛЯТА НА БЪЛГАРИЯ ВЪ ВСЕМИРНАТА ВОЙНА

(Лекции, четена през май 1918. год. на университетския курс
въ Скопие, устроенъ отъ Ш-ба на Действуващата Армия
за офицери и войници отъ фронта.)

Издава Щабътъ на Действуващата Армия.

СОФИЯ
1918

КНИГИ ЗА ФРОНТА № 1.

Професоръ д-ръ Ив. А. Георговъ

РОЛЯТА НА БЪЛГАРИЯ ВЪ ВСЕМИРНАТА ВОЙНА

(Лекция, четена през май 1918. год. на университетския курсъ
въ Скопие, устроенъ отъ Щаба на Дѣйствищата Армия
за офицери и войници отъ фронта)

Издава Щабътъ на Дѣйствищата Армия

СОФИЯ
1918

Ролята на България въ всемирната война

Турският тежък яремъ, който се бѣ сложилъ върху България въ края на 14. вѣкъ, не можеше да се откърли, при положението на България въ срѣдата на Балканския полуостровъ и близу до централната отоманска власть, освѣнъ слѣдъ като бѣха вече отгърсили отъ себе си това иго другитѣ народи по крайнитѣ на Европейска Турция. Заради това ние българитѣ трѣбваше да понасяме гнета на тоя яремъ по-дълго отъ ромъни, сърби и гърци. Но затова българскиятъ народъ можа пѣкъ много добръ да използва тоя излишѣкъ отъ робско врѣме за своето културно подигане, което имá много добри послѣдници за бъдещия културенъ напрѣдѣкъ на нашия народъ. Докато всички други балкански народи, веднажъ дошли до пълно съзнание на своето несносно положение подъ агарянското иго, се опитаха да подобрятъ своята съдба първенъ съ оръжие въ рѣцѣ и съ своитѣ дълготрайни борби най-накрая принудиха евро-

пейските сили да имъ дойдатъ на помощъ въ тѣхната борба противъ чуждото робство, българитѣ бѣха единичитѣ, които по другъ пътъ минаха до своята политическа еманципация; и въ това обстоятелство можеби трѣбва да се търси една отъ главнитѣ причини, дѣто ние българитѣ въ толкова късо врѣме можахме да стигнемъ на културното поле другитѣ дълго врѣме прѣди насъ станали самостоятелни балкански държави и да си извоюваме тѣй скоро между тия държави едно мѣсто, което безспорно ни спечели уважението — ако не дори и удивлението — на другитѣ европейски културни нации. Както вече въ първитѣ начала на своето държавно съществуване срѣдновѣковнитѣ българи бѣха първи, които възприеха християнската култура и подъ нейна закрила най-напрѣдъ доведоха литературата, макаръ и главно само църковната литература, до сравнителенъ разцвѣтъ, така и въ ново врѣме, когато народътъ зе да съзнава себе си, българитѣ на първо мѣсто обърнаха погледа си къмъ културния напрѣдъкъ и къмъ неговия най-мощень лостъ, училището.

Възраждането на българския народъ захваща именно съ рѣдка ревность за разпространение на училищното образование между народа; тая ревность се показва веднага въ необходимень подѣемъ на училищното дѣло.

Но покрай това течение успоредно се проявява и стремежъ за политическо освобождение, който едвали нѣкога бѣ напълно заглъхналъ у народа, и който си пробива пътъ вече въ първото врѣме на робството въ вѣстания въ разни покрайнини на нашето отечество, както и въ дѣятелна помощъ, която населението дава на чужди войски, когато тѣ навлизатъ въ страната като врагове на нашитѣ угнетители. Тоя стремежъ се показва и въ дѣйността на хайдушкитѣ чети, които прѣзъ врѣме на робството почти безпрѣкъснато бродятъ по планини и гори и често задаватъ доста работа на турскитѣ власти. Но по-систематично се проявява тоя стремежъ вече къдѣ срѣдата на 19. вѣкъ, когато захваща да се дѣйствува по-планомѣрно, за да се подготви народътъ за единъ по-сериозенъ опитъ, да се освободи отъ вѣковното тегло.

Както се знае, опитътъ направенъ прѣзъ 1876. година, както и можеше да се очаква, излѣзе самъ несполучливъ, но пъкъ наложи ъоръжената намѣса на Русия и доведе дѣйствително до освобождението почти на цѣлия български народъ въ Санъ-Стефанския договоръ. За зла честь великитѣ сили, не познавайки добръ реалнитѣ условия на Балканския полуостровъ, особено що се отнася до българския народъ, и водейки се отъ съобра-

жения, които нѣмаха нищо общо съ балканската дѣйствителност, разпокъсаха политическото единство на българския народъ, като прѣдадоха отъ една страна значителни части отъ българскитѣ земи на чужди народи, отъ друга наново оставиха още по-значителни части подъ турското робство и съ това създадоха едно положение, което не можеше да бѣде по-опасно за мира и спокойствието не само тука, но и въ цѣла Европа. И дѣйствително, едвамъ нѣколко само години подиръ Берлинския конгресъ Пловдивскиятъ прѣвратъ разклати сериозно мира на Балканитѣ, па заплаши дори и спокойствието на Европа. А положението на работитѣ въ Македония постоянно застрашаваше съ нови сериозни международни заплитания и прѣдизвикваше почти непрѣкъснато постъпки отстрана на заинтересуванитѣ велики сили, за да се умиротвори по възможностъ населението и да се отстранятъ поводитѣ за опасни разногласия между силитѣ. Но когато особено слѣдъ младотурския прѣвратъ и послѣдвалото го прѣкратяване на прѣлпrietото отъ великитѣ сили реформено дѣло въ Македония стана явно, че положението на българското население въ тая злочеста страна ставаше все по-нетърпимо и не даваше изгледъ, че ще може да се подобри чрѣзъ мирни мѣрки, България се видѣ принудена

да се намѣси военно, за да се рѣши окончателно македонскиятъ въпросъ, та да може българскиятъ народъ спокойно да се отдаде на мирна работа, която бѣ толкова нужна за културното подигане на народа. За тая цѣль българското правителство склучи прѣдварително сѣюзъ съ другитѣ балкански народи, та съ общи усилия и съ по-голямъ шансъ за успѣхъ да разрѣши балканския проблемъ. Сърбия склони на сѣюзъ отчасти съ умисль, да си присъедини нѣкои гранични турски области — населени и съ сръбско племе —, а на първо мѣсто за да получи чрѣзъ вѣроятното въоръжено стълкновение съ Турция излазъ на Адриатическо море — отдавнашна мечта на сръбската държавна политика. Гърцитѣ, които въпрѣки всички усилия прѣзъ цѣли десетолѣтия не бѣха сполучили да прокаратъ присъединението на островъ Критъ къмъ своето кралство, искаха съ помощта на балканския сѣюзъ, койго скоро трѣбваше да изтегли мечъ противъ Турция, да рѣшатъ най-сетнѣ тоя вѣченъ критски въпросъ въ своя полза, па сетаѣ и да уголѣмятъ своитѣ владѣния съ присъединението на значителни земи отъ Европейска Турция, населени прѣдимно съ гърци.

Войната противъ Турция излѣзе за сѣюзницитѣ много по-благополучно, отколкото тѣ прѣдполагаха. Въ кратко врѣме биде сра-

зена турската военна мощь, и християнскитѣ области на Турция бидоха освободени. Обаче извънредно благоприятниятъ резултатъ на въоръженото стълкновение съ Турция допринесе главно, щото скоро да се разпадне балканскиятъ съюзъ и съюзниците да се скарать помежду си заради разпрѣдѣлението на освободенитѣ земи.

Най злокобния ударъ нанесоха *сърбитя* на балканския съюзъ. Въпрѣки че договорътъ между България и Сърбия прѣдвиждаше всички евентуални случаи и бѣше уредѣлъ всички подробности за дѣлежа на Македония, ако работата трѣбваше да дойде до такъвъ дѣлежъ, сърбитѣ вече веднага слѣдъ нахлуването въ Македония не сдържахъ наредбитѣ на договора. Тѣ наистина официално изтъкватъ като причина за това свое поведение, че Австро-Унгария имъ бѣ прѣпръчила излаза на Адриатическо море, ала това бѣ единъ прѣдлогъ, който особено бѣ прѣдзначенъ за руситѣ, на които по договора бѣ прѣдоставена послѣдната дума въ случай на разногласия между съюзницитѣ по дѣлежа на извѣстни части отъ Македония. А че сърбитѣ не мислѣха да се придържатъ твърдѣ о договора, макаръ и да се бѣха клеели въ него, показва вече тѣхното държане прѣди избухването на войната.

Договоротъ между България и Сърбия бѣ подписанъ въ края на февруари 1912, и вече подиръ нѣколко мѣсеца, прѣди още да бѣ разпогелена общата мобилизация на балканскитѣ войски, сръбското правителство бѣ прѣстѣпило вѣрността спрѣмо договора въ единъ официаленъ документъ. А именно на 15. септември, два дена прѣди мобилизацията, сръбското правителство бѣ отправило до своитѣ дипломатически прѣдставители въ странство едно тайно окръжно, въ което ги задѣлжаваше при случай да изложатъ на правителствата, при които бѣха акредитувани, сръбскитѣ претенции относително Македония. И въ това окръжно отъ сръбска страна се искаха части отъ Македония, върху които Сърбия изрично бѣ признала въ договора правата на България, макаръ въ онова врѣме отстрана на Австро-Унгария още съвсѣмъ да не ставаше дума за възражение противъ излаза на Сърбия на Адриатическо море. Тая постѣпка на сръбското правителство явно нарушаваше договора съ България, прѣди още да се бѣ пристѣпило къмъ дѣйствителното му прилагане; ала очевидно руското правителство, което въ извѣстенъ смисълъ бѣ поело върху си гаранцията за вѣрното изпълнение на договора, не бѣ никакъ протестувало противъ тая постѣпка. Дори може да се прѣдположи, че тя не ще е била направена

безъ знанието на руския посланикъ въ Бѣлградъ.

Макаръ България въ дипломатическия споръ съ Сърбия и да посочваше на своето договорно право и да изискваше отъ поръчителя на договора, руския царь, точното му изпълнение, руското правителство подкрѣпяше явно и тайно сръбскитѣ претенции, тъй като отъ една страна не искаха да допуснатъ една слабъ Сърбия, а отъ друга страна не искаха да разсърдятъ твърдѣ много Сърбия и така можеби да я накаратъ да се хвърли въ обятията на Австро-Унгария. Тая подкрѣпа на Сърбия отстрана на Русия и на нейната съюзница, Франция, както и безогледното поведение на сърбитѣ противъ българското население въ завзетитѣ отъ тѣхъ македонски земи, разстроиха съвсѣмъ съюза между балканскитѣ държави и доведоха най-сетнѣ до война между тѣхъ.

Австро-унгарската дипломация бѣ се поставила въ спора между съюзницитѣ, както и изобщо прѣзъ врѣме на балканската криза, откъмъ страната на България. Това се изискваше отъ жизненитѣ интереси на Дунавската монархия.

Ако бѣше дошла работата до полюбовно изглаждане на спороветѣ между балканскитѣ съюзници, и ако балканскитѣ съюзници бѣ излѣзълъ здравъ и читавъ, па можеби и заси-

ленъ отъ кризата, той щѣше да повлияе привлѣчително върху Ромъния. Съюзътъ бѣ показалъ, какъ чрѣзъ обединението на малкитѣ балкански народи послѣднитѣ бѣха станали една сила, която бѣ постигнала голѣми успѣхи и бѣ довела до бързо разрѣшение на важни национални задачи на членоветѣ на съюза.

Докато Ромъния извънъ балканския съюзъ би играла една доста второстепенна роля, тя би заела въ съюза, който съ влизането ѝ въ него би изростналъ до една нова велика сила въ югоизточна Европа, покрай България най-важното положение и би упражнявала въ политиката на съюза мѣрдавно влияние. Вънъ отъ това Ромъния, понеже винаги тайно би се стремѣла къмъ присъединението на сънародницитѣ си отвѣдъ своитѣ граници като къмъ една много или малко близка цѣль на своята политика, би виждала въ балканския съюзъ годно сръдство за постигането на тая своя национална задача, особено ако при бъдещи европейски заплитания се прѣдставѣше случай за осъществяване на политическитѣ ѝ идеали. Покрай това върху скорото влизане на Ромъния въ съюза би повлияло рѣшително и обстоятелството, какво съ встъпването ѝ въ съюза послѣдната би порастнала до степенъ да стане седма велика сила въ Европа, която по голѣмина би

се равнявала почти на Франция и би брoила близу 23 милиона жители, и гласът на които съ време би придобилъ важно значение въ европейската политика. Най-сетнѣ Ромъния чрезъ балканския съюзъ по-лесно би получила за своята външна търговия възможностъ, да държи отворенъ морския пътъ прѣвъ Босфора и Дарданелитѣ, па евентуално да си отвори за тая търговия прѣкъ излазъ на Бѣло море.

Всички тия обстоятелства рано или късно щѣха да повлияятъ на Ромъния въ смисълъ, че тя щщо би влѣзла въ балканския съюзъ.

Единъ балкански съюзъ, образувалъ се по тоя пътъ, съ време непрѣмѣнно би получилъ насока противъ тройния съюзъ. България щѣше вече да бѣде постигнали своитѣ идеали и извънъ съюза не би имала въ това отношение нищо повече да очаква. Ала другитѣ негови членове неизбѣжно биха дошли съ своитѣ аспирации въ стълкновение съ интереситѣ на тройния съюзъ. Гърция би се стремѣла къмъ сѣверния Епиръ, съ което би влѣзла въ конфликтъ съ Италия, па сврѣхъ това би искала да си присъедини обширни части отъ малоазийското крайбрежие, населени съ прѣобладаваще грѣцко население. Сърбия би прѣслѣдвала като своя прѣва задача „освобождението“ на своитѣ сънародници отъ австро-унгарско владичество и създаването на

една Велика Сърбия отъ Тимокъ до Адриатическо море и отъ Драва до Шаръ. Ромъния въ своитѣ противурѣчиви интереси би се видѣла поставена прѣвъ противоположни задачи. Отъ една страна тя има много сънародници въ югозападна Русия, дѣто лежатъ и оння части отъ Бесарабия, които ѣ бѣха отнети отъ Русия въпрѣки прѣдишното задружно воюване. Тя не можа никога да се примири съ загубата на тия свои земи и често хвърляше хищенъ погледъ отагдъ границата къмъ Русия. Въ тия краища живѣятъ можеби повече отъ единъ милионъ ромъни. Отъ друга страна въ Австро-Унгария, въ Седмоградско, въ Банатъ и Буковина, живѣятъ окодо три милиона ромъни, които наистина исторически никога не сж влизали като съставни части въ ромънска държава, но върху които ромънитѣ постоянно хвърлятъ лакомо око. И когато тѣ говорѣха за своитѣ национални идеали, особено въ послѣднитѣ години отъ трибуната на своя парламентъ, както и въ вѣстниците, тѣ имаха на първо мѣсто на умъ тия отчасти населени съ ромъни земи. Не малкъ интересъ иматъ ромънитѣ и въ това, щото Босфорътъ и Дарданелитѣ да не паднатъ въ рѣцѣтѣ на една велика сила, вслѣдствие на което биха били значително застрашени важни икономически интереси на държавата. Това не рѣдко сж из-

тъквали ромънитѣ. Така въ надвечерието на избухането на всемирната война официозниятъ в. „Indépendance Russe“ писа: „Ние желяемъ Турция да се развѣва въ мирна работа, единичкото сръдство, за да може да се сдобие тя съ нови сили и по тоя начинъ да изпълни важната роля, която тя има като сгража на Дарданелитѣ.“ И още по-ясно „La Roussie“, органъ на тѣя русофилския Таке Ионеско: „Турция и Ромъния иматъ общи интереси, на първо мѣсто да пазятъ Дарданелитѣ отъ Русия.“

Отъ всички тия противурѣчиви интереси ромънитѣ винаги поставяха на първо мѣсто своитѣ аспирации върху ромънскитѣ земи отвъдъ Карпатитѣ. Това показа и насоката на цѣлата тѣхна политика особено отъ избухането на всемирната война. Заслѣпени и ослѣпени отъ тѣзи свои идеали, тѣ излуснаха изъ очитѣ си важното за Ромъния, много по-важното за тѣхъ владѣние на черногорското крайбрѣжие, както и свободата на Проливитѣ. А за Бесарабия тѣ мислѣха на последно мѣсто, защото вѣрваха, че могатъ да извлѣкатъ като поука отъ историята, какво никога не могатъ да бѣдатъ сигурни, че ще могатъ запази завинаги една земя, изтрѣгната отъ Русия, докато пѣкъ бѣха убѣдени, че области, отнети отъ Австро-Унгария, ще

бѣдатъ скоро прѣжалени и забравени отъ последната.

Тѣя аспирациитѣ на Сърбия, Ромъния и Гърция неизбѣжно трѣбваше съ врѣме да ги накаратъ да заематъ едно положение приятелски насочено къмъ Съглашението. Само България въ такъвъ единъ балкански съюзъ не щѣше да се намира въ никакъвъ контрастъ по интереси съ тройния съюзъ. Съглашението значи щѣше въ своитѣ смѣтки да може да постави балканскитѣ държави откъмъ своя страна, съ което още повече би се внесълъ въ общото политическо положение единъ моментъ, който би подкрѣпялъ още по-силно наклонността къмъ въоръжено облъкване между Съглашение и троенъ съюзъ. А понеже по всички прѣдположения въ такъвъ случай Италия тѣкмо би изневършила на тройния съюзъ и би се отменила откъмъ Съглашението, централнитѣ сили щѣха естествено да се намѣрятъ поставени срещу една много силна коалиция, отколкото е оная, що се образува отъ послѣ срещу тѣхъ. Тѣ и въ такова положение сигурно щѣха да се отбраняватъ храбро, ала въ всѣки случай положението имъ щѣше да бѣде много по-лошо. Защото тѣ не само щѣха да иматъ отъ самото начало и Ромъния и Гърция въ лагерана своитѣ противници, ами срещу тѣхъ щѣше да се намѣри и българската военна сила. Въ та-

къвъ случай и борбата за Босфора и Дарданелитѣ щѣше да получи другъ обликъ, на освѣнъ това своеобразното нахлуване на ромънската войска въ Буковина и въ Унгария щѣше да отвлѣче къмъ себе си голѣма частъ отъ австро-унгарскитѣ войски и щѣше да улесни значително и една офанзива отъ страна на сърбитѣ.

Ето защо политиката на централнитѣ сили слѣдъ първата балканска война трѣбваше да бъде насочена къмъ това, да се притегли откъмъ тѣхна страна България. Защото България поради самото естествено положение на Балканитѣ съставяше възела за значението на балканскитѣ държави въ едно евентуално въоръжено сблъкване между двѣтѣ европейски групировки. На тая задача се посвети именно графъ Берхтолдъ като ръководител на австро-унгарската външна политика. Съ своята умна, приятелски насочена спрѣмо България политика той спомогна тѣкмо много за окончателното разпадане на балканския съюзъ и подкоѣпи постепенното прѣминаване на България къмъ централнитѣ сили. Въ това много му дойде на помощъ безумната балканска политика на Франция и Русия.

Слѣдъ междусъюзнишката война на Балкана, когато България, нападната отъ вси страни и повалена, трѣбваше да моли против-

ницитѣ си за миръ, почти всички политици, дори и мнозина познавачи на Балканскитѣ условия, помислиха, че България ще трѣбва за по-дълго врѣме да се изключи като особенъ факторъ на Балкана било въ политическитѣ комбинации на дипломацията, било въ военнитѣ смѣтки на главнитѣ щѣбове. Особено френската дипломация, на чело съ посланика Делкасе въ Петроградъ, бѣ обхваната отъ тая болнава идея. Впрочемъ дипломацията на френската република бѣше яко допринегла, щото България, като единъ за Съглашението не твърдѣ благонадеженъ елементъ, да бъде спокойно повалена отъ своитѣ съсѣди и сетнѣ позорно ограбена въ Букурешкия миръ. И ако историческитѣ събития биха могли да се развиватъ просто споредъ желанята на Делкасе и компания, България трѣбваше да прѣстане да съществува като самостоятелна държава, защото френскиятъ прѣдставителъ въ Петроградъ бѣ направилъ на тамошнитѣ политически кръгове прѣдложение, България да бъде подѣлена отъ нейнитѣ балкански противници и залечена като самостоятелна държава.

Господинъ Делкасе именно бѣ си съставилъ много леко плана въ своя Петроградски кабинетъ. Той бѣ обърналъ всичкото си внимание върху произшествията на Балканския полуостровъ и искаше да използва тия про-

изшествия за едно могъщо засилване на Съглашението. Понеже България бѣ показала, че не така лесно се поддава да стане играчка въ политиката на други фактори и особено се бѣ опорието възпротивила, отъ любовъ къмъ Съглашението да отстапи въ полза на Сърбия отъ своето законно становище при дѣлежа на Македония, тя трѣбваше да излѣзе колкото се може по-отслабнала отъ балканската криза. Вънъ отъ това тая криза трѣбваше да бѣде употребена, за да се отмъсне Ромъния отъ тройния съюзъ и да бѣде привлѣчена къмъ Съглашението. По тоя начинъ не само биха били отнети отъ тройния съюзъ половината милионъ ромънски войници, ами тѣ биха били и положително прибавени къмъ Съглашението, отъ което въ крайната смѣтка само отъ тоя повратъ биха се спечелили за Съглашението единъ милионъ щика.

Заради това бидоха употребени всички достове, да се настрои Ромъния противъ България. Въ тая посока работѣше както Делкасе въ Петроградъ, така също и неговиятъ приятель Blondel, прѣдставителтъ на френската република въ Букурещъ. Същата тая политика застъпваше съ енергия и френската публицистика, на чело съ господинъ Tardieu, редактора на вѣстникъ „Le Temps“. На тази враждебна на България политика подпомагаше здраво и руската дипломатия въ лицето

на тогавашния прѣдставителъ на руския царь въ Букурешкия дворъ, г. Шибекко. Полѣдниятъ прѣди избухването на втората балканска война изрично бѣ подхвърлилъ на ромънския министъръ-прѣдседателъ, какво чрѣзъ развоя на събитията на Ромъния се е паднала ржководната роля на Балканитѣ, и му бѣ внушилъ идеята, въ случай на война между България и Сърбия ромънската войска да прѣмине Дунава, да заеме линията Тутраканъ-Балчикъ и да присъедини тая частъ отъ България къмъ ромънското кралство.

Политическитѣ кругове въ Франция и Русия отподирѣ си приписваха като особена заслуга, че сж подкрѣпяли Ромъния въ тоя пать. Така прѣдседателтъ на фреската камара Deschanel прѣзъ зимата на 1913. год. въ публично събрание изрази своята похвала на „своя приятель Blondel, който прѣдставява Франция въ Букурещъ и си спечели особената благодарностъ на правителството на републиката съ това, дѣто накара Ромъния въ врѣме на втората балканска война къмъ една активна политика спрямо България, чрѣзъ което Ромъния доведе войната до бързъ и за себе си щастливъ завършекъ. Съ това Blondel особено събуди въ Ромъния симпатитѣ за Франция“. И Tardieu изтъкна въ юли 1914. год. въ уводна статия въ вѣстникъ „Temps“ важната роля, която Франция и нейниятъ прѣдстави-

тель въ Букурещъ сѣ играли по оюза врѣме, когато господинъ Blondel въ оня рѣшителенъ периодъ „билъ истинскитъ ръководителъ на играта въ полза на Съгласиенето, и когато руската дипломация задружно съ френската съ своята неограничена подкрѣпка спомогнала на ромънското прарителство за неговата пълна сподука“.

И рускитѣ официални кръгове не пропуснаха да изтъкнатъ помощта, която тѣ бѣха оказали въ онова врѣме на Ромъния. Така; официозътъ „Россиѣ“ писа по случай на посѣщението, което слѣдъ войната направи тогавашната ромънска прѣстолонаслѣдничка двойка въ Петрогардъ, за „видната роля, която Ромъния изиграла при ликвидацията на балканската криза“ и за „тождеството на възгледитѣ между двѣтѣ държави въ областта на външната политика, които иматъ еднакъвъ интересъ относително поддържането на мира и *политическото равновѣсие на Балканитѣ*“. А още по-ясно изказаха тая мисль „Биржевыя Вѣдомости“, когато въ мартъ 1914. год. писаха, че „ролята на стражъ на сегашното положение на Балканитѣ, паднала се на Ромъния, напълно отговаря на нашитѣ интереси“. Дори и рускиятъ царъ каза въ своя тостъ при срѣщата съ покойния кралъ Каролъ въ Кюстенжда, че му „е особено приятно да изтъкне благотворното влияние,

което Ромъния въ послѣдно врѣме упражни съ своята намѣса, съ което мощно подкрѣпи дѣлото на мира и извънредно подигна своя престижъ въ съвѣта на народитѣ“.

Всички тия проявления очевидно бѣха насочени противъ Бѣлгария. Впрочемъ това настроение вече по-прѣди си бѣ пробило пать въ положителни постѣпки спрѣмо нашата държава. Така френската дипломация и журналистика рѣко бѣ отхвърлила всѣка мисль за намѣса прѣвъ втората балканска война въ полза на Бѣлгария. Тѣ още въ самото начало бѣха осуетили и въ Одринския въпросъ една намѣса въ полза на Бѣлгария и грубо бѣха отстранили идеята за ревизия на Букурешкия миръ. А Русия послушно бѣ послѣдвала френската дипломация въ всички тия манифестации. И тя скоро бѣ изоставила Одринския въпросъ, не искаше да знае за ревизия на Букурешкия миръ, която малко поне да смекчи извършената спрѣмо Бѣлгария ужасна неправда за смѣтка на разгаланата Сърбия, и въ начало настояваше само върху ревизия по отношение на Кавала, обаче не толкова отъ доброжелателство къмъ Бѣлгария, колкото отъ враждебно настроение спрѣмо Гърция, която вече скоро слѣдъ щастливия изходъ на балканската война бѣ се одървостила да мисли и за Цариградъ.

Само Австро-Ангария измежду европейските велики сили бѣ схванала правилно новото положение, създадено отъ събитията на Балканитѣ. Изглеждаше, че съ своя проницателенъ политически взоръ ръководителятъ на австро-унгарската външна политика графъ Берхголдъ единственъ измежду своитѣ европейски колеги прѣдвиждаше ясно важната роля, която въпрѣки всичко станало можеше да бѣде повикана да играе България въ блиско бъдеще на Балкана. И той обърна всичкото си внимание върху това, да привлѣче България въ лагера на централнитѣ сили. Така балканската политика на Дунавската монархия бѣ на първо мѣсто насочена къмъ това, да се покаже приятелски разположена тѣкмо спрямо България, която нагледъ бѣ излѣзла съвсѣмъ обезсилена отъ балканскитѣ войни. Ръководителятъ на външната политика на Дунавската монархия се постави, притова дори и въ контрастъ съ своитѣ Берлински колеги, които изглеждаше че сѣ на миѣние, какво при новосъздаденото положение на балканския полуостровъ по е съобразно съ интереситѣ на тогавашния троенъ съюзъ да привлѣкатъ по-здраво откъмъ своя страна двѣтъ излѣзали засилени отъ войнитѣ неславянски кралства, Ромъния и Гърция. Скоро обаче се оказа, какво австро-унгарската дипломация по-точно бѣше схванала, както казахъ, настаналото въ

Балканския полуостровъ ново политическо положение и по-вѣрно бѣше прѣдугадила бъдещото значение на България за централнитѣ сили.

Слѣдъ Букурешкия миръ и въ България бѣ захванало да си пробива все повече пътъ всрѣдъ политическитѣ кръгове убѣждението, че българскитѣ национални интереси каратъ България да се присъедини въ бъдеще къмъ срѣдневропейскитѣ дѣржави. Само чрезъ такова присъединение България можеше да попрѣчи на едно твърдѣ могъщо засилване на Сърбия, която винаги би си останала врагъ на нейнитѣ народни интереси, и отъ друга страна да рѣши своята национална задача, като сега на първо мѣсто трѣбваше да освободи подпадналитѣ полъ потисническата сръбска властъ македонски българи. И когато внезапно и тѣй неочаквано избухна голѣмата европейска война, за българскитѣ дѣржавни мъже бѣ ясно, откъмъ чия страна България трѣбваше да се постави въ по-нататъшното развитие на събитията. Притова влияеха не толкова расждения върху необходимостта, да се отиде съ прѣдполагания побѣдителъ въ тая всемирна война, колкото по-скоро хладно, трѣзво прѣсмѣтане на истинскитѣ интереси на нашия народъ. Защото и да имаше повече изгледъ, Съглашението да излѣзе побѣдителъ отъ войната, то и въ

такъв случай България едва ли можеше съ леко сърце да се постави откъм неговата страна. Наистина, обстоятелствата можеха въ такъв случай да накарат най-сетне България, за да спаси поне своята национална самостоятелност, да не се постави враждебно спрямо Съглашението, ала тя не можеше охотно да съдѣйствува въ такава една побѣда, защото за насъ бѣше очевидно, че слѣдъ една побѣда на Съглашението на Балкана щѣха да излѣзватъ засилени тъкмо ония страни, които винаги биха били вражески настроени противъ България. Една Велика Сърбия, една Велика Ромъния, една Велика Гърция, възникнали слѣдъ една побѣда на Съглашението, всѣкога биха се поставяли враждебно спрямо България и биха ѝ дали при всѣки случай да почувствува тѣхната сила. А да съдѣйствуваме за създаването на такава едно положение, не щѣше да бъде особено благоразумно.

Заради това всички любезничения, които Съглашението щедро прояви спрямо българския народъ веднага слѣдъ избухването на всемирната война, тоя пътъ вече съ правилна оцѣнка на положението на Балкана и на важната роля, която внезапно се падна на България, трѣбваше да останатъ безрезультатни.

Вече прѣди избухването на войната, прѣдугаждайки прѣдстоещитѣ събития, из-

вѣстни кръгове между западнитѣ сили извън дипломатията бѣха съзнали, каква важна роля имаше да играе България на Балкана въ едно евентуално сблъскване между дѣйтѣ европейски групировки. Заради това още прѣвъ пролѣтѣта на 1914. год. видни прѣдставители на френската и английска публицистика дойдоха въ София, за да опитатъ почвата за едно ново споразумѣние между балканскитѣ народи. Ала тѣ веднага заблѣлѣзаха, какво всѣко подобно сближение подъ егидата на Съглашението бѣ невъзможно, и заради това скоро се отказаха отъ всѣкакви по-нататѣшни свои опити, да дѣйствуватъ за примирение на България съ нейнитѣ балкански противници.

Но когато избухна всемирната война и блѣсна не твърдѣ благоприятното положение на Съглашението особено на Балканския полуостровъ, направиха се и официозни опити, за да се привлѣче България къмъ страната на Съглашението, та по тоя начинъ да се спечели за него цѣлиятъ Балкански полуостровъ, защото за съглашенскитѣ кръгове бѣ станало явно, че безъ България останалитѣ още неутрални балкански държави, Ромъния и Гърция, не ще могатъ да бждатъ накарани да се намѣсятъ незабавно въ полза на Съглашението. Особено англичанитѣ, които

вече въ онова време прѣдугаждахъ, че Турция ще се намѣси въ европейската война, и се боеха отъ въздѣйствието, което тая намѣса можеше да упражни върху тѣхното положение въ Египетъ, гледаха да упражнятъ всичкото свое влияние върху България, за да я спечелятъ откъмъ своя страна, та съ нея да привлѣкатъ цѣлия Балкански полуостровъ въ своята група. Съ такава мисия прѣвъ октомври 1914. година биде натоваренъ ползуващиятъ се всрѣдъ българското общество съ особени симпатии Ноелъ Бъкстонъ, който се намираше и въ близки връзки съ тогавашния ръководител на английската външна политика съръ Edward Grey. Обаче всички внушения, чрѣзъ които г. Бъкстонъ гледаше да повлияе върху бъдещото становище на България, останаха естествено безрезультатни.

Между друго г. Ноелъ Бъкстонъ и братъ му Чарлсъ ми изпратиха отъ Букурещъ, кадѣто бѣха отишли отъ София за малко време, но се позабавиха поради извършено противъ тѣхъ тамъ покушение, едно писмо, въ което тѣ изложиха още веднажъ писмено своето гледище, съ молба да го обнародвамъ, полагайки, че така ще могатъ можеби все да повлияятъ върху нашето общество. Ето това интересно писмо съ дата 1. ноември 1914. година:

„Драги професоръ Георговъ !

Ние напуснахме София съ надежда да да Ви видимъ пакъ, обаче нашитѣ рани ни задържаха тукъ. Въ това дълго протакане ни е утѣха, че сме ранени заради едно добро дѣло. Но ние съжالياваме много, че не можемъ се върна скоро, и виждаме се принудени да Ви изложимъ писмено по-напросто странно своитѣ възгледи.

Вие и Вашитѣ другари въ македонското дѣло сте наши най-стари приятели въ България. Това дѣло бѣ именно, което ни поведе въ България, и участъта на македонцитѣ е онова, каквото все още ни засѣга тѣй дълбоко. Вие и ние заедно сме се съвѣщавали и сме работили задружно прѣвъ време на вашата велика борба — една тѣй благородна борба, щото ние я смѣтаме по-наложителна отъ всѣка друга, въ която бихме могли да се намѣсимъ.

Нашето силно желание е да видимъ прѣмахнатата неправдата на сегашнитѣ граници. Довѣрието, което Вие и Вашитѣ приятели винаги показвахте къмъ нашата лоялна прѣданостъ на македонското дѣло, е една отъ най-сжипитѣ ни придобивки.

Заради това дълбоко съжالياваме, като намѣрихме, че нѣкои отъ нашитѣ стари приятели се разиждатъ съ насъ въ своето мнѣ-

ние относително по-нататъшното постъпване. Вие мислите, че България трѣбва да завземе веднага Македония. Ние отъ своя страна вѣрваме, че такъвъ единъ опитъ ще развали съвсѣмъ македонското дѣло. Ние мислимъ, че дори и България да би била въ състояние да завземе Македония и да я задържи, и да би излѣзла Австрия побѣдоносна отъ борбата, тя не би проявила повече лоялностъ, отколкото въ миналото, и че тя, както и порано, ще се стреми къмъ една обща граница съ Турция.

Ала тия възможности не заслужаватъ да се зиматъ въ внимание. По-обилнитѣ източници на силитѣ отъ Съглашението даватъ пълна сигурностъ, че тѣ ще излѣзатъ побѣдители отъ войната. Териториалнитѣ въпроси ще бѣдатъ уредени на една конференция, въ която ще зематъ участие воюващитѣ, и на която побѣдителитѣ ще установятъ рѣшенията. Влиянието на Англия ще тежи особено притова. Заради туй струва ни се, като на приятели на македонцитѣ, че за България ще бѣде пагубно, ако тя нападне Сърбия, защото Сърбия се бори като съюзница на Англия. Отъ друга страна не е невъзможно да се уреди добръ работата. Ние възлагаме всичката си надежда на българската дипломация. Тя има много да прѣдложи на силитѣ отъ Съглашението и срещу това може да получи

окончателни обѣщания за подкрѣпа на нейнитѣ искания.

Въ една всеобща война никой изходъ не дава абсолютна сигурностъ. Максимумъ сигурностъ по нашето мнѣние може да се постигне въ задружна работа съ ония, които ще разполагатъ съ бѣлешето. Ние напълно разбираме чувствата и инстинктитѣ, които правятъ мячна тая стѣпка, но вие сте практиченъ народъ, и ние не чухме никакъвъ поводъ, който би показалъ, че другиятъ пътъ може да даде практически резултати.

Ние можемъ въ заключение да Ви увѣримъ въ крѣпкото приятелство, което можете да спечелите въ Англия по посочения отъ насъ пътъ, и въ твърдото рѣшение на англичанитѣ, да се борятъ, докато бѣде постигната пълна побѣда.

Нашитѣ желания и надежди сѫ същитѣ както и Вашитѣ, и ние се гордѣемъ, че не само работимъ, ами и страдаме за това дѣло. Въодушевени само отъ сериозно желание, да видимъ правдата възтържествувала надъ Македония, ние Ви излагаме своето мнѣние съ всичкия жаръ, на който сме способни." —

За добра честь интереситѣ на България, които бѣха несъвмѣстими съ едно усилване на нейнитѣ съсѣди въ лоното на Съглашението, се съвгадаха съ фактоветѣ, каквито прѣдставявяха реалнитѣ сили. Положението

на Балканския полуостровъ и развоютъ на военнитѣ събития въоу голѣмитѣ бойни полета улесняваха значително задачата на България, именно съобразно съ своитѣ интереси да се придържа здраво о срѣдневропейскитѣ държави.

Обаче България трѣбваше да поставя твърдѣ прѣдпазливо въ своето поведение. Посоката на нейната политика трѣбваше да бже установена, и политическитѣ кръгове между централнитѣ сили трѣбваше въ това отношение да бждатъ напълно освѣтлени и спокойни. Само че тая политика на България не биваше да бже вече явно опрѣдѣлена за Съглашението. Защото докато още централнитѣ сили бѣха заети на главнитѣ бойни полета и въ военно отношение трѣбваше да оставятъ на страна Балкана, за България, а по-срѣдствено и за централнитѣ държави, съществуваха голѣма опасностъ, щото Съглашението, еднажъ увѣрило се, че България е за него окончатено изгубена, да не накара другитѣ балкански държави да се нахвърлятъ върху България и така да я направятъ безвредна. Подобно бѣше се поставило спрѣмо нея вече еднажъ прѣвъ 1913. година, когато ние не искахме да се подчинимъ непрѣвѣнно на волята и желанията на Русия и Франция. Ако тоя пътъ България откриеше приближано своитѣ карти, тогава Ромъния и Гърция лесно

можеха да бждатъ изкарани, въ единѣ моментъ, когато централнитѣ сили бѣха напълно заети на изтокъ съ Русия, да се нахвърлятъ върху България и въ съдружие съ Сърбия, чинто рѣцѣ тогава бѣха свободни, да я направятъ безопасна. Ромъни и гърци по онова грѣме не бихъ желали нищо толкова много, както да могатъ да се обърнатъ противъ насъ. А бждѣше ли веднажъ България обезвредена, тогава Ромъния и Гърция щѣха да получатъ свободни рѣцѣ, да се присѣдинятъ открито къмъ Съглашението. Тогазъ Ромъния свободно можеше да навлѣзе въ Австро-Унгария, а Гърция безъ по-нататъшно колебание щѣше да се присѣдини съ своята войска и флота къмъ Дарданелската експедиция.

Стоеше ли обаче България спокойна и не влазеше много приближано въ явна спогодба съ централнитѣ сили, както неблаго-разумно искаха извѣстни политически кръгове, защото такава спогодба не щѣше да остане най-сетнѣ тайна за Съглашението, тогазъ България изпълняше съ много по-голѣмъ успѣхъ ролята на съюзникъ на централнитѣ сили, безъ да рискува да бже нападната отъ дебнешитѣ я съсѣди и да бже повалена.

Приструвайки се, като че си запазва рѣцѣтѣ свободни въ всѣко отношение, българското правителство осуетяваше една рѣшителна намѣса на Ромъния и Гърция въ полза

на Съглашението, когато такава намѣса щѣше да бъде твърдѣ неудобна за централнитѣ сили. Имено заради това Ромѣния въпрѣки най енергичното налѣгане отъ страна на Съглашението не можа да бъде накарана да се намѣси рѣшително и открито противъ срѣдно-европейскитѣ държави. Не нѣкакво разногласие въ възгледитѣ относително бъдещия дѣлежъ на Банатъ между Сърбия и Ромѣния или отказването на Русия да отстапи Черновицъ на ромѣнитѣ бѣха причината, дѣто прѣговоритѣ между Съглашението и Ромѣния не довеждаха въ първо врѣме до благоприятенъ край. И макаръ ромѣнитѣ и да се приструваха, като че не могатъ да се споразумѣятъ съ Съглашението поради недостатъчнитѣ териториални отстапки, които имъ правѣха за смѣтка на Австро Унгария, все пакъ на първо мѣсто съвсѣмъ други съображения ги принуждаваха да не се свържатъ окончателно съ Съглашението и да трѣгнатъ противъ централнитѣ сили. Докато България не можеше да бъде накарана да се споразумѣе съ Съглашението и веднага слѣдъ това да прѣмине турската граница, Ромѣния не искаше и не можеше да се рѣши да направи една стъпка въ неизвѣстното. Защото тя се боеше, че слѣдъ нейното навлизане въ Австро-Унгария ще послѣдва незабавно намѣсата на България противъ нея. И това плашеше Ро-

мѣния много повече отъ всѣка друга евентуалностъ. Заради това и най-вѣрлитѣ прѣдишни неприятели на България всрѣдъ ромѣнитѣ съ голѣма готовностъ ни прѣдлагаха споразумѣние съ широки отстапки. Заради това и прѣдставители на Съглашението, които искаха да спечелятъ Балкана за послѣдното, наблѣгаха на първо мѣсто върху българитѣ, за да ги привлѣкатъ, посочвайки на това, че Ромѣния веднага ще трѣгне съ Съглашението, стига *ние* изрично да се поставимъ откъмъ негова страна.

Заради това и грѣцкиятъ генераленъ щабъ както и крѣль Константинъ се противѣха съ всички сили на политиката на Венизелоса, понеже се страхуваха, че България ще се възползува отъ случая, за да нападне Гърция въ гърба, щомъ послѣдната само се ангажира другадѣ.

Тѣй България направи най-голѣма услуга на централнагѣ сили вече съ своето за непосветени загатно въздържане отъ всѣкакво прибързано положително проявление на дѣйностъ, съ което осуетяваше всѣко дѣйствие на другитѣ балкански държави противъ централнитѣ сили и противъ Турция въ едно врѣме, когато такава намѣса щѣше твърдѣ много да разбърка плановѣтѣ на послѣднитѣ. И макаръ въ това врѣме тя формално и да не бѣше съюзникъ на централнитѣ сили,

изигра обаче своята роля като тѣхенъ приятель много по-добрѣ, отколко ако вече тогава бѣше се обявила открито като привърженикъ на централнитѣ държави.

А когато военнитѣ успѣхи на съюзницитѣ направиха възможно да се пристъпи къмъ наказване на непосредния виновникъ за всемирната война, именно на Сърбия, тогава бѣ настѣпилъ моментътъ и за насъ, съ по-малко опасностъ за цѣлята, която централнитѣ сили и България имаше да прѣслѣдватъ на Балканитѣ, да излѣземъ изъ своята за политически касогледи люде непонятна дълга резерва и да влѣземъ въ близки връзки съ централнитѣ държави.

А че централнитѣ сили и България много добрѣ бѣха избрали историческия моментъ на своето задружно дѣйствие, показва тѣй щастливиятъ изходъ на тѣхната съвмѣстна акция противъ Сърбия, която въ нѣколко недѣли биде окончателно сразена, безъ да могатъ да ѝ помогнатъ нито великитѣ ѝ съюзници, нито да се рѣшатъ да се намѣсятъ въ нейна защита другитѣ балкански държави.

Съ тоя тѣй благополученъ походъ противъ Сърбия България успѣ не само да изтрѣгне отъ своята съсѣдка тѣй коварно заграбената прѣзъ 1913. год. Македония, толкова близка до сърцето на българина, който отъ освобождението си бѣ развивалъ всич-

китѣ си материални и морални сили съ огледъ къмъ нейното присѣдинение подъ общото отечество. Ами България получи съ това възможностъ да си възърне и ония части отъ бащината си земя, които тѣй несправедливо ѝ бѣха откъснати въ Берлинския договоръ и прѣдадени на сърбитѣ. Па най-сетѣ отвори се изгледъ, чрѣзъ придобиването и на ония земи въ източна Сърбия, които прѣзъ цѣлитѣ срѣдни вѣкове сж били винаги български, и които въ врѣме на сръбскитѣ освободителни борби бѣха въстанали задружно съ сърбитѣ противъ общия потисникъ и заради това бѣха присѣдинени къмъ Сърбия, да си възвърнемъ назадъ стара българска бащиния, а заедно съ това да установимъ прѣка гранична връзка съ Дунавската монархия, тѣй важна за бъдещото положение на България на Балканския полуостровъ.

А съ намѣсата на Ромъния въ войната откъмъ страната на противната групировка прѣдстави се твърдѣ сгоденъ случай, не само да отмѣстимъ крѣвно за понесения въ Букурешкия миръ позоръ, ами и да изтрѣгнемъ отъ ромънско робско иго оная българска земя, дѣто лежи люпката на българската държава, и която ни е принадлежала почти непрѣкъснато до турското нашествие.

Никога българска войска, може да се каже, не се е нахвърляла съ такава готовостъ

и съ таково враждебно настроение, а въ смцо време и съ такава поѣрѣние върху единъ противникъ, както тоя път върху ромънитѣ, убѣдена, какво вѣроломниятъ неприятель отъ 1913. год. скоро ще бѣде сравенъ отъ буиния ударъ и ще получи заслужена награда за своята коварна постѣпка. Така и стана.

Най-сетнѣ влиянието, което Съглашението получи върху развоя на работитѣ въ Гърция, слѣдъ като, лекомислено повикано отъ Венизелоса, то заседна съ значителни войски около Солунъ, принуди и грѣцкитѣ дѣржавници явно да се поставятъ откъмъ страната на Съглашението и да турятъ на негово рѣзположение всичкитѣ си военни сили. Съ това първоначалниятъ неутралитетъ, на почвата на който Гърция се бѣ поставила изпърво спрѣмо двѣтѣ воюващи групи, се прѣвѣрна въ военно сътрудничество съ Съглашението и въ неприятелски дѣйствия противъ четворния съюзъ, на първо мѣсто противъ България, срещу която е насочена грѣцката военна сила. Това отваря за България възможность, да си види смѣткитѣ и съ тоя врагъ отъ балканската коалиция отъ 1913. год. и да прѣрѣши окончателно и оння териториални въпроси, които прѣвъ оная година бѣха получили едно противно на важни наши национални и икономически интереси разрѣшение.

Така всемирната война даде възможность на нашия народъ. да прѣмахне вѣковни неправди, които сѣ гнетили народната ни душа, и да осъществи на-сетнѣ своето национално обединение, което прѣвъ цѣлата ни история е било смѣществената задача на нашитѣ народни стремежи и подвизи. Тѣй само ще може да сѣ въдвори вече и миръ на Балканския полуостровъ, който прѣвъ втората половина на 19. вѣкъ не можеше да се успокои, именно защото политическитѣ условия въ Европа и на Балкана бѣха наложили тука на българския въпросъ, който слѣдъ освобождението на другитѣ балкански народи отъ турското иго съставяше центъра на тежината на балканския въпросъ, едно разрѣшение, което не можеше да даде трайно умиротворение въ югоизточна Европа.

За тоя щастливъ завѣршкъ на вѣковни блѣнове има да благодаримъ на цѣннитѣ качества на нашия прѣкрасенъ народъ и на първо мѣсто на блѣскавитѣ военни добродѣтели на неговитѣ синове.

100

